

ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ НАДСЯНСЬКИХ ГОВІРОК В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Анотація. Автор аналізує проблему функціонування надсянських говірок в умовах білінгвізму на прикладі записаних текстів однієї тематичної групи – лексики родинної обрядовості Надсяння, зокрема родильного обряду.

Ключові слова: надсянські говірки, білінгвізм, запозичення, переселенські говірки.

Summary. The author analyses the problem of the operation of Sian River patois in conditions of the bilingualism on example of the recorded text of one thematic group – Sian River family ceremonial vocabulary, in particular childbirth ritual.

Key words: Sian River patois, bilingualism, loanword, resettlement dialects.

Надсянський говір належить до особливих діалектних утворень у тому плані, що займаючи невеликий ареал, розповсюджений на перехресті різних мов і говірок: на заході та північному заході межує з польською мовою та її діалектами, на сході – з наддністрянським, на півдні – з лемківським і бойківським говорами української мови. Перші дослідники говору І. Зілинський та М. Пшеп'юрська вказували, що «в обсягу самих лише українських говірок через своє положення займає надсянський говір виїняткове становище» [14: 6], бо є «посереднім звеном, що лучить карпатські говори з північноукраїнськими» [6: 364]. Крім того, мовне та етнічне змішування українського та польського населення, що проживало на одній території, спричинилося до проникнення полонізмів у надсянський говір та українізмів у говори польської мови. Відповідно актуальною є проблема функціонування надсянських говірок в умовах, оскільки вплив інших мовних систем на надсянську дуже значний і спричинений перш за все позалінгвальними факторами.

Мета статті – вказати на місце запозичень в надсянському говорі, продемонструвати функціонування двох різновидів надсянських говірок в умовах нового білінгвізму.

Станом на 1939 рік надсянські говірки були поширені на території двох держав – Польщі та УРСР. Однак доля говору, як і доля його носіїв, трагічна. Як відомо, у період з 1939 по 1947 р. у рамках взаємообміну українським і польським населенням носіїв надсянського говору з Польщі (а це більша частина Надсяння) було переселено на західні та південні землі УРСР, а також на північ Польщі. Депортація українського населення спричинила втрату цілісного етномовного континууму, унаслідок чого розпоршені надсянські говірки були підпорядковані швидкому процесу асиміляції, а згодом і нівеляції. Зазначмо, що деякі з них невідворотно втрачені загалом, оскільки їхні носії трагічно загинули (так, у с. Павлокома вбито 366 українців, у с. Пискоровичі – близько 200, у с. Малковичі – 145, у с. Бахів – близько 100, у с. Березка – майже 200 і т. д. [17]).

Частково виправданним є песимістичний висновок, зроблений М. Пшеп'юрською (Овчаренко) 1986 року: «Можна сказати, що старовинні говори Над-

сяння і Засяння зникли з мовного обшару української мови. Тому матеріал, зібраний мною в двох згаданих працях ..., має вже історичну і ... особливу вартість» і «буде єдиним матеріалом для всіх майбутніх дослідників, які вивчатимуть західні говірки української мови» [11: 291].

Тепер надсянські говірки функціонують лише на заході трьох районів Львівської області – Яворівського, Мостиського, Старосамбірського, а також в окремих населених пунктах України та Польщі. Тому надсянський говір 1939 року і надсянський говір початку ХХІ ст. є різними діалектними системами, адже на даний час маємо справу із двома його різновидами:

– переселенськими говірками, які підпорядковані сильним змінам під впливом інших мовних систем;

– говірками, поширеними на своїй етнічній території, які піддаються асимілятивним змінам значно менше.

Жодна мова (говір) не існує ізольовано, у ній відображаються контакти з іншими мовними системами, які мали місце упродовж усієї історії народу (як писаної, так і неписаної). Однак у надсянських говірках маємо справу з особливими процесами. Так, додепортаційний період характеризується сильним впливом польської мови, яка, крім приватного спілкування між представниками різних національностей, була офіційною, а отже, вживалася у державних установах, школах, засобах масової інформації тощо.

На велику кількість полонізмів у надсянських говірках звертали увагу М. Пшеп'юрська [14; 16], Ф. Жилко [4], А. Кудрик [18], М. Лесів [20]. Особливо сильним вплив польської мови був у містах, оскільки там проживало багато польського населення. Проілюструвати функціонування полонізмів можемо на прикладі словничка говірки містечка Олешичі на Любачівщині, укладеного Н. Козієм [9]. Уплив польської мови позначився на різних мовних рівнях говірки, але найбільше на фонетичному та лексичному. Серед фонетичних полонізмів назвемо такі: *бал'* – укр. *бал*, пол. *bal*; *пл'отк'і* – укр. *плітки*, пол. *plotki*; *жен'іва* – укр. *жнива*, пол. *źniwa*. У словничку вміщено також дуже багато лексичних полонізмів: *упомінок* – укр. *подарунок*, пол. *upominek*;

ц'отка – укр. *titka*, пол. *ciotka*; *бáрдзо* – укр. *ду-же*, пол. *bardzo*; *дз'іс'ай* – укр. *нині*, пол. *dzisiaj*; *пул'áрес* – укр. *гаманець*, пол. *pulares* тощо. У говірці Олешич функціонували також запозичення із інших європейських мов, зокрема німецької та французької, часто за посередництвом польської: *ýрл'оп* (відпустка) – пол. *urlap*, нім. *Urlaub*; *кúмпан* (побратим) – пол. *kompan*, нім. *kumpan*; *мел'дувáтис'е* (зголошуватися, реєструватися) – пол. *meldować się*, нім. *melden sich*; *резигнуváти* (відмовлятися) – пол. *rezygnować*, нім. *resignieren*, фр. *résigner*; *шыл'д* (вивіска) – пол. *szyl'd*, нім. *Schild*; *шп'іцел'* (шпигун) – пол. *зневажл. szpicel*, нім. *Spitzel*; *рэгíмент* (полк) – пол. *ісm. regiment*, нім. *Regiment*, фр. *régiment*; *рудэра* (розвалюха (про будинок)) – пол. *rudera*, лат. *rudera*.

У післядепортаційний період сильний вплив польської мови спостерігаємо лише у місцевостях функціонування говору на території Польщі аж до того, що надсянські говірки у деяких населених пунктах були витіснені польськими. Розпоршені по Україні та інших державах надсянські говірки уже зазнали впливу наддністрянських і степових говірок, англійської мови (багато надсянців оселилися в Канаді та США) тощо, тобто тих мовних систем, в оточенні яких опинилися носії говору. Зауважмо, що саме у період після депортації у надсянських говірках (як переселенських, так і поширених на території Львівської області) під впливом освіти, телебачення, радіо, преси з'явилися росіянізми. Наприклад, *вікидаш* (С) – словотвірний росіянізм (рос. *выкидыш*) – 'викидень'; *задовóл'ств'ііе* (Ар.В) – словотвірний росіянізм, утворений шляхом контамінації (рос. *удовольствие*) – 'задоволення'; *гул'áшча* (Ар.В) – лексичний росіянізм (рос. *гуляшья*) – 'назва жінки, що народила дитину поза шлюбом', від цього субстантивованого прикметника утворено інші номінації: *нагул'ане*, *нагул'ана дитíна*; *берéмена* (Нов.М.) – лексичний росіянізм (рос. *беременная*) – 'вагітна жінка'; *н'ев'эста* (Ар.В.) – лексичний росіянізм (рос. *невеста*) – 'наречена' тощо. Збагатився надсянський говір і новими словами під впливом літературної мови: *повитуха* (Ар.В), *обóрт* 'аборт' (Дч), *годувáл'ниці'а*, *близн'áта* (Нов.М.) тощо.

Надсянський мовний континуум після депортації 1939-1947 рр. зазнав значних змін: цілісною залишилася його східна частина, західну ж можемо лише реконструювати на основі мовлення переселенців. Якщо умовно позначити надсянський говір літерою **Н**, а усі інші мовні системи літерою **І**, то переселенські говірки, де спостерігаємо лише вкраплення надсянських елементів, можна схематично зобразити як **Ін**, тоді як схематична структура говірок, поширених на етнічній території, така: **НІ** (тут надсянські риси переважають запозичені).

На основі записів із 18 переселенських говірок констатуємо різний ступінь збереження надсянських рис в оточенні наддністрянського говору, на що впливають такі позалінгвальні чинники, як місце, час, соціальне середовище, ступінь освіченості то-

що. Звичайно, найкраще говір зберігся у місцевостях компактного проживання переселенців, особливо виселених із одного населеного пункту, у людей, які не мають освіти, надовго не виїжджають за межі села; наприклад, у с. Тулиголови, що біля Комарна, компактно проживають переселенці з північної частини Надсяння (із 28 н. пп.). Мешканці села, особливо старше покоління, і досі володіють надсянським говором з усіма його рисами на лексичному, фонетичному і граматичному рівнях. Навіть укладачі АУМ включили село, розміщене у наддністрянському ареалі, до сітки надсянських населених пунктів.

Ступінь збереженості говірки, стійкості до асимілятивних змін є найвищим у тих випадках, коли переселення відбулося у межах надсянського мовного ареалу (як наприклад, мешканців с. Квасинина Перемишльського повіту) компактно поселили у с. Рожеве Старосамбірського району, розташоване за 2 км на південний схід від Добромилля). Схематична структура надсянського говору і у с. Тулиголови, і у с. Рожеве така: **НІ**. Однак у Тулиголовах із кожним роком відсоток надсянських елементів зменшується через оточення іншої мовної системи.

У випадку розпоршеності носіїв говору їхнє мовлення зазнало сильних асимілятивних змін, у ньому виявляємо лише поодинокі надсянські елементи, оскільки переселенці володіють уже іншим говором, тим, який домінує у новому ареалі, або літературною мовою. Фактично відбувається відмирання окремих надсянських говірок, щоправда, поетапно: **НІ** → **Ін** → **І**.

В ареалі поширення надсянського говору на заході Львівської області, незважаючи на цілісність континууму (хоч і на невеликій території), мовна картина теж не є однозначною. Тут маємо справу із так званою мовною мозаїкою: крім носіїв надсянського говору, які проживають на своїй етнічній території, в окремі населені пункти південного ареалу (Скелівка, Сусідовичі) були поселені переселенці з Лемківщини; у ряді сіл переважають мешканці польської національності. Такий етнічний склад, звичайно, позначається на говірках, де розвиваються нові риси під впливом інших мовних систем. У цьому ареалі ступінь володіння надсянською говіркою зменшується від людей старшого покоління до молодшого. Крім того, останнім часом з'явилася тенденція до звуження території функціонування надсянських говірок під впливом наддністрянського говору й української літературної мови. Особливо такі процеси помітні на пограниччі цих двох говірок, наприклад, у с. Арламівська Воля, розташованому неподалік від Мостиськ. Проаналізувавши мовлення двох людей, які перебувають у родинних зв'язках як тітка і племінниця, виявляємо, що старше покоління надсянським говором володіє, а у мовленні людей середнього покоління типові надсянські елементи поступаються наддністрянським і загальноукраїнським. Так, у мовленні респондента старшої вікової групи (див. Додаток 1) із типових для надсянського говору рис виявляємо такі:

1) звукосполучення *ки* вимовляється як *к'і*: *ж'інк'і*, *двѣрк'і*; 2) голосний *о* в ненаголошеній позиції спорадично наближається до *у*: *го'р'івка*, *хо'діти*; 3) голосний *а* після м'яких, як правило, переходить в *и* або *і*: *дѣс'ім'*, *п'итнаїц'ім'*, *положніц'и*, *рѣб'ім* (3 ос. мн.), *здоровл'і*; 4) прийменник та префікс *в* переходить у *ф* перед глухими (*фт'ікти*, *фс'о*, *ф хат'і*), а перед дзвінкими – у *з* (*з мене*, *змѣрти*); 5) голосний *і* спорадично не пом'якшує попередній приголосний: *потім*, *хрѣсні*; 6) голосні *и*, *о* у поодиноких випадках переходять в *і*: *йак'іх*, *к'ідати*, *цук'ір*; 7) у закінченнях (суфіксах) займенників та прислівників замість *і* виступає *и*: *тоді* (*тоді*), *ти* (*ті*), *тоті* (*тоті*), як і у формах місц. відм. іменників III відміни: *до смѣрти*, *в т'іжї*; 8) приголосний *т* у закінченнях дієслів теперішнього часу III особи однини та множини не пом'якшується: *тримаїут*, *даїут*; 9) наявні усічені форми займенників: *її* (її), *го* (його), *му* (йому); 10) спорадично прикметники і займенники не узгоджуються з іменниками: *б'ілої полотно*, *мала такої во губу*; 11) наявні властиві

надсянському говору лексеми: *біти* 'бути', *гадати* 'говорити', *йуж* (*йу*) 'вже', *сіла* 'скільки' (див. словнички, укладені І. Верхратським [1], Н. Козієм [9], А. Кудрик [18], М. Пшеп'юрською [14], а також їхні праці) тощо. У мовленні інформатора середнього покоління надсянських рис значно менше і виявляються вони лише спорадично (пор. Додаток 2), однак обрядова лексика говірки с. Арламівська Воля збереглася. Зазначмо, що у населених пунктах, віддалених від наддністрянського ареалу, говором володіють майже усі мешканці різних вікових груп.

На основі спостереження за мовленням носіїв 18 переселенських і 9 поширених на території Львівської області надсянських говірок констатуємо, що вплив інших мовних систем на них дуже значний, а зараз маємо чи не останню можливість зафіксувати надсянські мовні риси у переселенських говірках, таким чином зберігши для нащадків унікальну духовну культуру західного ареалу Надсяння, оскільки під впливом позалінгвальних чинників більшість із них підпорядковані повній нівеляції.

Додаток 1

Інформатор – Гавриляк Катерина Федорівна, 1923 р. н., освіта – 4 класи, с. Арламівська Воля

Як у вас називали вагітну жінку? Груба | во вона груба | буде роділа || *Як називали жінку, яка народжує дитину?* Положніц'и || *Як говорили, коли жінка на останніх місяцях вагітності?* Товб'говоріли | во тот'а буде гнет роділа | йу буде родила || *Чи кликали до породіллі повитуху?* Ай'агже || *А як таку жінку називали?* Бабка || Бабка вона | Г мене біла бабка || Стар'а біла || *Чи та бабка щось із собою приносила, коли ішла приймати пологи?* Н'іц не приносила || Чикала | йак с'і вр'оди || А йак с'і не вр'одило | то Коваліха біла фт'ікла додому | і потім Петрусіха стар'а і Стѣфка | во йїї свикр'оха | і Маріна Свин'арка | мой'а систра | тоді ратували мине || Вона вт'ікл'а | пов'іла | жи дитіна с'і не вр'оди і фс'о || Ну | та чикай || йак ти бабка | то чикай | пок'и с'і не вр'оди || Запѣрла двѣр'і | забр'алас'і п'ішл'а || Потім ж'інк'і говоріли | ой | вона зле зробіла | типѣр то фс'о с'і в н'ій запрѣ || Але ж ж'інка прийшл'а | в'їйна вона с'і називала | Петрусіха стар'а | прийшл'а | ж'інк'і | беріт йї догор'у || Вз'іли догор'у | йа дитіну вр'оділа і фс'о || Йак родити | начинаїут в'іткрив'ати фс'о | шоб н'ічо не біло замкнене ф хат'і | фс'і шафи | двѣрк'і | поп'іт кухн'у | скр'із' | шоб там с'і ск'оро в'іткрив'ало с'і т'ів'о | м'атка с'і в'іткрив'ала | шоб ск'оро вискакувала дитіна навѣрха. *Чи можна було відвідувати породіллю, поки дитина ще нехрещена?* Йа хо'діла || Нѣсла цук'ір | чвѣртку го'р'івк'і і йак'іх там дѣс'іт' чи п'итнаїц'іг' золотих | тоді була пол'ска во || Булк'і || То колис' бул'ок не біло | но хл'іб бив || Полов'ін'ку хл'іба нѣсла || *Як називали ті подарунки, що приносили під час відвідин?* На подар'ок давали || І ше й матѣр'її давали такої к'усник во | йак на х'устку | знаїте || То маїеш | кажи | матер'їал дл'а себе хо'діти маїеш | го'р'івку на здоровл'і | гр'ош'і маїеш | ж'уби ти с'і гр'ош'і тримали до самої смѣрти | і хл'іб би ти с'і тримав || Так с'і гадало до' тої дитіни || *Як називали обряд відвідування породіллі з дитиною?* Йду с'і подив'іти | йду с'і подив'іти до дитіни || Йа прийшл'а там до' Фру'з'к'і | а дитіна вр'оділас'і | мала во такої во тув'о губу розг'ату || Йа йак с'і фстрашила і там с'і тр'ошка подив'іла і фт'ікалам | бо йа біла в т'їжї || Кажу | ши йа такої вр'оджу || *Коли робили хрестини?* Хрѣст'іни робіли | йак вже дитіна йуж біла здорова | то'дїй йшл'у до церкви || Пок'и мама с'і в'ічистила || Тоді нѣсли до хрѣсту || *Як називали обряд церковного хрещення?* Кст'іни || Кст'іти дитину || *Як називали хрещених батьків?* Хрѣсний | хрѣсна || Потім йу біли хрѣсний і хрѣсна | а ск'орше | то ше біло два | дв'ойі | біло дв'і ж'інц'і і два мужч'іни || Ти | шо хрѣсні | тримали дитіну | а тот'у збоку стойали || То | шо зад'і стойали | вон'и ни біли хрѣсні | но тот'у | шо тримали дитину || Ти к'уми || Ти | шо тримаїут до хрѣсту | то хрѣсні || *Що хрещені батьки приносили на хрестини?* Крижм'о || Б'ілої полотно | два мѣтри чи там ск'іл'кос' | сіла хто мав || То полотно к'ідали хрѣсні | ну | і тїї | тот'у | шо зоз'аду стойали | к'ідали так само полотно ф цѣрк'і || На дитіну ф цѣрк'і к'ідали || *Чи запрошували після церковного обряду на гостину?* Потім йшл'у з церкви | п'ішл'у на гостіну || Та дитіну с'ог'одн'і хрѣст'іт' і йдем на гостіну || Потім біли ко'ул'іс' кст'іни п'ізн'іши || *Які страви подавали?* Та йа вам гадаїу | пир'іг | ма'чку || А йак прийшл'у з хрѣсту | бив так'їй хл'іб | шо там мали || дитіну хрѣст'іли | і там біло | цук'ір бив | і то'дї покрѣяли то'го хл'іба | поцукрували | і фс'ім давали пѣршой той хл'іб || *Як дитина зверталася до хрѣсних?* Ко'ул'іс' то'го ни біло || Ніхт'о ни дав'ав подар'к'і. || То те'пѣрка доп'іру даїут подар'к'і. || Ніхт'о ни знав | хто бив хрѣсний йак'їй | ніхт'о не гадав || Те'пѣрка йуж знаїут || Те'пѣр даїут подар'к'і | рѣб'іт | з'олото куп'їут ||

Як у вас називали вагітну жінку? Груба або в т'ижі || Яку назву має процес народження дитини? Родіти | п'шла родіти || Як називали жінку, яка народжує дитину? Вроділа || Як говорили, коли жінка на останніх місяцях вагітності? Майє родіти || Чи кликали до породіллі повитуху і як її в селі називали? Клікали || Так і називали | повитуха || Що повитуха із собою приносила? Но в б'л'шост'і во несла с'в'ічену воду | с'в'ічене з'іл'и | с'в'ічене | во тотой во перестрах і тото | йак то с'і називає | жовте так'е з'іл'и | жи с'в'іт'ит в'інчик'і || То несла убовязково || Під'кур'увала | йак ши но вроділа чи ше напер'ід п'ід'кур'увала || С'в'іченев водів кропіла | би вс'о йї || То обовязково || Чи можна було відвідувати породіллю, поки дитина нехрещена? Мόжна | в нас в'ідв'ідуєт || Йдут в'ідв'ідати положніц'у чи породіл'у || Приход'ит | з'араз к'ажут | йак'а паск'удна чи паск'удний || Що дарували під час відвідин? Убовязково майє б'ути ц'ук'ер | і грόш'і | і хл'іб || То дай'ут во чи ц'ук'ер | чи солод'т'е || то те"п'ерка йуж бер'ут корόбку цукор'ів || Ко'л'ус' того ни б'уло || Б'рали ц'ук'ер | б'іл'і булк'і і грόш'і || А в б'іл'шост'і грόш'і || То бер'ут куп'ійки прόсто так і к'идай'ут на дит'ину || Як у вас відбувається обряд хрещення дитини? Колі рόб'ит хрест'іни | в нас так'уй об'ичай | так'і йе || Йа зна'ю так в'ід своїй баб'ун'і || М'ама берє дит'ину на р'ук'і перєд тим | йак пов'ін:и йти до хрест'у || А баб'ка там чи йий'і м'ама там берє нόжик с'в'ічений стал'овий і перек'идає три р'ази чєрез дит'ину | шоб дит'іна б'ула тверда | йак стал' | шоб не хвор'іло і шоб б'ула тверда | йак стал' || Так го'в'ору | йак йа сам'а | йак баб'ка мой'а рόб'ула || Йа стояла з мал'им п'ід' порόгом ф' х'ат'і | а вона три р'ази перєд мєне к'идала стал'овий с'в'ачений н'иж || І йак прихор'уділи | принєсли дит'ину наз'ад | то йа дит'ину кл'ала кόло п'й'ица | кόло поп'іл'ника | шόби воно сп'ало | йак помелό || Кол'ус' б'или тог'і во | йак с'і називає | так'і помелό спец'іал'ни | п'йиц' ч'истили і поставили | би воно стояло чи лижіло | йак помелό || То дит'ину з'разу й но принєсли | ставили кόло гр'убк'і | кόло п'й'ица | шоб ни б'уло крикл'іве | рикл'іве | шоби вноч'і дав'ало сп'ати | шоби м'ама могл'а сп'ати і воно норм'ал'не сп'ало || Пόт'ім той зробили то своїє | то но тод'і приход'іли к'уми ф'с'і з ц'єрк'ви || В нас в ц'єрк'ви | колі хрест'іли | кόло дит'іни обовязково с'в'ітіли хл'іб і ц'ук'ір || І пόт'ім приход'іла дод'ому к'ум'а з к'умом | нар'ізала той хл'іб і посип'ала тим ц'укром || Йак приходили с'в'іж'і г'оц'і | то пер'ша чєрга був поданий той хл'іб з ц'укром | Помол'ілис'і за здоров'є той'і дит'іни | тоди вже бив тост | йшли вже п'й'анка | с'п'іви || Як у вас називають хрещених батьків? Хрєсний і хрєсна | кум і кум'а || В нас в б'іл'шост'і назива'ютс'а ф'с'і к'уми || Основн'і | то так йак стар'ш'і к'уми | хрєсн'і к'уми | але" так'і т'і ф'с'і | шо йдут до ц'єрк'ви | ну | сл'ужба Бόжа йе | п'ісл'а сл'ужби Бόжи хрєст'ит дит'ину | вон'і ф'с'і йе з кр'іжмами і вон'і ф'с'і во'стай'уц'с'а і к'идай'ут на дит'ину кр'іжма || Т'іл'к'и то шо т'і | шо тримай'ут обидв'ойє | то вже хрєсн'і | шо тримай'ут | а т'і | шо ф' ц'єрк'в'і прόсто так | к'уми || Гл'авно в нас во ше так йе || Йак прийшл'і з ц'єрк'ви | принєсли дит'ину | покл'али на тотой во | йак с'і називає | на див'ан'і чи на л'іжку чи в л'іжичко | ф'с'і кр'іжма розв'язуєт | ф'с'і || І ф'с'і тот'і кр'іжма перек'ида'ют чєрез дит'ину розв'язані вже | шоб воно скόро гувор'іло | шоб не" б'уло зв'язане | і б'уло так'е || Б'істро стар'ай'уц'а | раз | два | раз | два | розв'из'ала | к'інула | розв'из'ала | к'інула || Ф'с'о перек'інула | шоб дит'іна не б'ула така той во | а б'ула така б'істра ||

Список обстежених надсянських говірок та їх скорочень

Переселенські говірки*:

- Г – с. Горинець, повіт Любачів (Польща)
- Гр – с. Грабовець, повіт Ярослав (Польща)
- Гч – с. Гуречко (назва місц. українців – Вірочко), повіт Перемишль (Польща)
- Дз – с. Дзвиняч Долішній, повіт Лісько (Польща)
- Дч – с. Дібча, повіт Ярослав (Польща)
- Д – с. Добра, повіт Ярослав (Польща)
- Дн – с. Дуньковички, повіт Перемишль (Польща)
- Зд – с. Задуброва, повіт Ярослав (Польща)
- Кв – с. Квасинина, повіт Перемишль (Польща)
- Лщ – с. Ліщовате, повіт Лісько (Польща)
- М – с. Макова, повіт Перемишль (Польща)
- Мл – с. Млини, повіт Ярослав (Польща)
- Ол – м. Олешичі, повіт Любачів (Польща)
- Р – м. Радимно, повіт Ярослав (Польща)
- Рс – с. Руське, повіт Перемишль (Польща)
- Св – с. Святе, повіт Ярослав (Польща)
- Тб – с. Терєбча, повіт Сян'ік (Польща)
- Тр – с. Трійчичі, повіт Перемишль (Польща)

* Назви населених пунктів і повітів подано згідно із адміністративно-територіальним поділом Польщі станом на 1 січня 1939 року.

Говірки, поширені на території Львівської області:

Ар.В. – с. Арламівська Воля, Мостиський район
Гл – с. Глиниці, Яворівський район
Н.П. – с. Наконечне Перше, Яворівський район
Нов.М. – с. Нове Місто, Старосамбірський район
П – с. Поляна, Старосамбірський район
Пт – с. П'ятниця, Старосамбірський район
С – с. Середкевичі, Яворівський район
Тн – с. Тернава, Старосамбірський район
Чж – с. Чижки, Старосамбірський район

Література

1. Верхратський І. Про говор долівський // ЗНТШ. – Т. XXXV – XXXVI. – Львів, 1900.
2. Гаучас П., Видугирис А. Етнолінгвістическая ситуація литовско-белорусского пограничья с конца XVIII по начало XX в. // Geografija, XIX. – Vilnius. – P. 26–73.
3. Жилко Ф. Г. Говори української мови. – К., 1958.
4. Жилко Ф. Г. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.
5. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. – К., 1966.
6. Зілінський І. Проба упорядкування українських говорів // ЗНТШ. – Т. CXVII – CXVIII. – Львів, 1913. – С. 333–375.
7. Зілінський І. Карта українських говорів з поясненнями // Праці українського наукового інституту. – Т. XIV. – Серія філологічна. Кн. 3. – Варшава, 1933.
8. Кисілевський К. Мовні особливості наддністрянського гнізда / Відбитка із Збірника, присвяченого пам'яті З. Кузелі: ЗНТШ. – Т. CLXIX. – Париж; Нью-Йорк, 1961.
9. Козій Н. Словничок говірки містечка Олешичі на Любачівщині // Діалектологічні студії. 7: Мовне й культурне явище в діалектному просторі. – Львів, 2007 (у друці).
10. Лесів М. Взаємозв'язки між українськими та польськими говорами // Український календар. – Варшава, 1966.
11. Овчаренко М. Мова українців Надсяння // Ярославщина і Засяння 1031–1947: Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк etc., 1986. – С. 289–293.
12. Онишкевич М. Атлас давніших говорів Надсяння та суміжних земель (АГН) // Badania dialektów i opomastyki na pograniczu polsko-wshodniosłowiańskim / Pod red. M. Kondratiuka. – Białystok, 1995. – S.41–51.
13. Питання української діалектології і міжмовних / міждіалектних контактів. Зб. наук. праць / Відп. ред. В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1972.
14. Пшеп'юрська М. Надсянський говір // Праці Українського Наукового Інституту. – Т. XLIV: Серія філологічна, кн. 7. – Варшава, 1938.
15. Пшеп'юрська-Овчаренко М. На пограниччях надсянського говору // ЗНТШ. – Т. CLXII. – Нью-Йорк; Париж, 1954. – С. 53–94.
16. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. На матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів. – К., 1974.
17. Середа В. Злочин та реалії примирення та взаємопрощення // Українці Закарпаття: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. та спогади з нагоди 60-річчя депортації автохтонних українців з Польщі. – Львів, 2007.
18. Kudryk A. Słowniczek wsi Lubliniec Stary koło Cieszanowa // Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce: łemkowszczyzna i gwary nadszańskie / Pod kier. J. Riegera. – Warszawa, 2002. – S. 335–366.
19. Kwaśnicka A. Polsko-ukraińskie związki leksykalne w zakresie obrzędowości weselnej w gwarach okolic Przemyśla. – Kraków, 2005.
20. Łesiów M. Zagadnienie polsko-ukraińskich wzajemnych stosunków językowych // Rozprawy slawistyczne 10. Studia z językoznawstwa słowiańskiego. – Lublin, 1995. – S. 244–258.
21. Rieger J. O badaniach ukraińskiej leksyki gwarowej na terenie Polski // Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce: łemkowszczyzna i gwary nadszańskie / Pod kier. J. Riegera. – Warszawa, 2002. – S. 11–16.
22. Rieger J. Uwagi o języku ukraińskim w Polsce // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів, 2003. – С. 329–339.